

DI SAIT VO LUSÉRN appuntamento della minoranza cimbra di Luserna

A cura dell'ufficio pubblicità
del quotidiano Trentino

Arkitetura von haüsar in di XIII Zimbar Kamòündar

“Sait bouken kan hute Lausen” izta geschribet afti Lausen Hütte obar Ljetzan-Giazza in kamòu vo Velo Veronese. Schaugante ummar abe von hügl sekma haüsar, gemenate bisan, khlummane vadju bodade schupfan lai zuar dar höache. Aft disa earde vodar Lessinia, balda di zimbar kolòni soinn khent zo leba, lestma no dise tratze sèmm bodase kraützn di staigela auzgernercht pinn stuaplatt, kraützn un pillela pitt khnott. Allz ditza, inan zimbar graiftzn à 'z hertz, umbrómme dise soinn di gelàichege sachandar boda seng di oang afta ünsar hoachebene un afta sell vo Slege. Vort bait soinda di selln zaitn balda di tèchar soinn gest gedekht pitt stroa, traditzióng geprenk ar von lentar von nòrt un rivante fin haützotage zo soina gedekht pinn platt, zo azza mang soinn sterchar vor 'z vatir, un auzohalta di bèttadar. Eppaz da boda pintet da alt zait pittar naüng soinn di plattn boda trang in nam vo “arkitetura von zimbar” un est makmase seng in di auzgerichte haüsar. Soinnante disa earde gedekht pitt lastrü khnott, verte auzzohakha alle di beldar, di zimbar hám gelirnt gerècht zo arbata un zo maura in khnott. Eppaz in Lessinia bodase auzziaget soinn di kolme von tèchar gedekht pitt groaze

roate platt. Sidar hërta di arkitetura von haüsar von pèrng iz khent genump zo hentn peng in klima. An ándra bèlt iz gest balda di laüt zoa zo spara un furse zo helvase anándar hám ágehenk di haüsar. Auz ná in rukknplam vo disarn hoachebene, nidar un au von teldar un vadju di haüsar soinn asó gebortet azpe kontráda auz ná in beng, ummaz

Hütte Lausen 1200 m

ágehenk in ándar, pinn vestadar zuar dar sunn. Un darzuar ummar auz padar hoachebene soinne vorgroazart di ándar lentar von XIII Zimbar Kamòündar. Di eltarstn khnöpfi haüsar hám gehatt a tèchle eppaz höachar azpe a turm, innzalt hámsa gehatt a nètzh geflöstert pitt begela, staigela un stiaгла. Sèmm bosa hám dringebebet izta hërta khent

augemacht a khlumma hüttele, genützt azpe apòrt, stall, odar tetsch, gebetart odar gehöchart azpe 'z iz vürkhent in di bèlt von baké pitt bisan un ékhar, maürla a sekko allz sèmm námp. Lem un arbatn hám gemacht bortn pòst zo leba panándar, azpe di müll, 'z troge zo trenkha 'z vich, dar prunn zo bèscha, djazzère. Auzomacha un zo dekha di haüsar un di khesarn hámsa genützt in khnott, sèmm námp azpe di natür háttzen gemacht vennen. Höachrantese zuar in pèrge 'z gehäts khinnt zo soina hërta mearar khlumma; hüttele pitt vestarla un túrla innzohalta di hitz un auzzohalta in vrost. Aft disa earde vennima tratza von khalchgruam vo matardjal genützt zo pinta. Dar khnott vodar Lessinia laztze arbatn dèstar, asó pitt gántze lastrü hámsa gedekht di tèchar un lengse geradeu o. Dar gekhennate khnott vo Prunn khint nèt auzgezogt in búrf, ma in lastrü vonan stoll in di kave. Alle panándar dise lastrü hám mearar baz 70 kòrs, getoalt vo kòrs krea. Alle dise varm boda gian von ròsate, baiz un grisat hám sèlbart an nám un machan azta anagladar kors khemm genützt zo macha eppaz ándarst; zo flòstra di plètz in di stattn, zo macha stiang, prunn, zo pezza alla di arkietura auzbene von haüsar. A.G.

A Lusérnar in Englànd

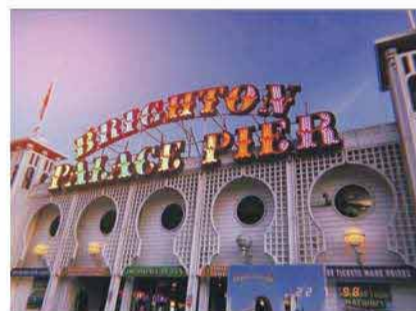
In dise mánat hánne hërta kontàrt vo ándarst odar vo ándre, disa bòtta però hánne detzidart zo kontàra eppaz vo miar. Atz 7 von ludjo pasàrt pinn partirt zo giana in Englànd, a Brighton, a statt ághenk in mer, bait an ur un a halba pinn auto vo Londra. I pin khent da zo lirna pezzar l'inglese. I pin ospitàrt vonar djunga famildja boda hatt khlummane khindar odar vichar da huam. I pin o dar uantzege vo moín tschelln, bode hán gevuntet da, boda iz in haus alúmna, ena ándarn studjèntn.

Di earstn tang iz nèt gest fatzile, umbrómme i hán gekhennt niamat, ma laise laise hánne gikhennt hërta mearar laüt un hán givuntet vil tschelln. Sa khemmen quási alle vo námp Vicenza, umbrómme di assotschatzióng iz vo sèmm.

Mòrgas geade ka schual vo di 9 fin di 12.30 un zerte vert dopomittartage fin di 3 o, in moínar schual soinda vil studjènt vo ándre stati o. 'Z soinda vil spagnòll un alóra hánne gilirnt eppaz von sellnen o.

Dòpo gèzzt, azpe nèt hán schual, geabar hërta ummar z'sega ándre khlummane stèttla azpe Eastbourne odar Lewes, odar bar gian z'sega kastèlln azpe “arundel castle” odar bar soinn gánt z'sega a khirch in Chichester. Abas odar bar gian ummar pa zentrum in Brighton, zo rivada vo moín haus legeda a halba 'n ur pittar korlara, odar i gea ummar pinn tschelln in moi quartiar boda hoazt “Portslade” in “West Howe”, hërta námp Brighton. Zhoa vert saibar gánt z'spila a bowling, ke 'z iz daz sell spil bo ma mocht machan valn alle di birilli djukhante a sbera bala. I pin nèt khissa bi bravat, ma i pinne divertirt veramente vil.

Di laüt da soinn veramente ándarst baz kan üs, sa hám kompletamente ándre usántze. Da usitarnsa trinkhan mlch un tè zo kolatzü, vil ézzan óala un spèkh sa pan mòrgas, odar sa ézzan in “porridge”, in moi famildja invèze ézzansa mlch un cereali. In vormaz izzen hërta ka schual. Di earstn tang iz nèt gest kissà baz, furse umbrómme i pin gest gibont pinn gièzza

vo Lusérn, dòpo però iz khent pezzar. Di tschoi izzese quási hërta da huam, ma sa ézzan sa di 5 abas. Per fortuna ke in moi famildja soinsa abbastánza bravat zo kocha, ma ünser gièzza iz allz eppaz ándarst.

Dar platz bodamar hatt givállt mearar iz dar “Brighton Pear”, ke 'z iz a lángr pontile boda geat auz mearar baz 100 mètre in mer. 'Z iz vol giostre un ándre sachadarn z'sega.

Miar izmar ná zo givalla veramente vil, umbrómme ma lirnt pezzar di zung un ma khent vil ándre laüt, belese ma nèt lai. I empfehl alln in djungen zo provàraz alméno a bòtta in lem.

An gruaz, Samuel Pedrazza

Zimbar Kolònia 2019

Haür o izta bidar gerift dar summar boda hatt getrakk pitt imen daz barm, di sunn un ándre schümmene sachandar boda 'z lant lekk au pròprio in disa stadjóng. Azpe alle djardar disa boch izta o ágeheft da Zimbar Kolònia, an prodjèkt von Kulturinstitut Lusérn gemacht vor di khindar boda hám von sèks atti draitz djar un boda bölln lirnen eppaz azpe biar, stianante pitt ándarn khindar un pasàrante di zait auz von haus.

Da Zimbar Kolònia iz pròprio pensàrt vor ditza: di animatör mochan ren pinn khindar, machanse spiln un lirnen a par kantziù hërta allz azpe biar.

Di khindar soinn nèt obligàrt zo respùndra azpe biar, ánka umbrómme 'z berat impossibile, dato ke nèt alle soinn vo Lusérn odar khànen di zung, 'z iz solo pensàrt zo machase gebénen un machanen a pizzele 'z oar un zo lirna a para bort boden mak hërta servirn.

Alle di djar pittar kolònia di khindar mang túan meararne sachandarn, pensàrt apposta zo machase sfogàrn un stian luste.

Soinante au atti pèrng di khindar, gianante ummar pa balt, lirnen zo khenna di natür von lant, pitt alln soinn vichar, roasan un èlbar.

Di kolònia però iz nèt lai gemacht zo spila, infatti 'z izta an ur dopomittartage boda di khindar rilasàrse in giardino odar machan di kòmpti vodar schual.

Azpe animatör haür saibarda i, moi pruadar Simone, dar Devid von Khèrrar un di Mariarosa von Baln, bodaz helft alle tang zo lirna kantziù, poesie un getántza zo lega au in spettacolino boda bart khemmen gemacht in lest tage, boda bart soinn atz 23 agosto, snittmànat. I hán gemacht di kolònia 'z djar pasàrt o un pròprio azpe baldese hán gemacht vo khinn pinneme pròprio divertirt. I speràz az sai gest asó vor di khindar ma zo bizzasan mearar hánne gevorst a par sachandar dar Ingrid von Knapp bodase macht haür vor da earst bòtta.

“I grüazte Ingrid, baz böllasto túan haür in kolònia?”
“I bill spiln in palú un in calcetto pitt moín tschelln un pitt diar o!”

“Un azpe gite bo böllasto gian?”

“Au atn Spitz vo Leve.”

“Baz iz vor di di kolònia?”

“I hánse nia gemacht un vor mi ditza iz daz earst djar, ma i boaz ke 'z iz eppaz schümma un ke i mage khennen nálinge khindar un lirnen nálinge börtar azpe biar.”

“Barstoda gian 'z djar boda khint o?”

“Ja i gloabe vo ja ma i moch seng bia 'z geat haür.”

Insomma, di kolònia gevállt pròprio alln, groaze un djunge, animatör un khindar, un biar bölln trang vürsnen disa traditzióng boda gitt alln di opportunità zo stiana pittnàndarn, vorgèzzante di tv odar in telefono, spilante in gántz tage, machante lavorette un gianante ummar pa lant.

A.N.N.

Istituto Cimbro
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbro.it

Sentinelle di Pietra

Sentinelle di Pietra 2019 ritorna con una ricca serie di iniziative, attività e stimoli per mantenere viva l'attenzione sul patrimonio culturale e storico dei Forti del Trentino, cento anni fa teatri di una guerra sanguinosa, oggi testimoni silenziosi di una tragedia che va ricordata affinché non si ripeta.

Vor a par sántza, atz Lusérn, izta gest dar earst trèff vo “Sentinelle di Pietra”, a prodjèkt vürgetrakk vodar Provintz vo Tria pittn Museo Storico von Kriage un ándre feròine, zo gedenkha bazta iz vürkhent aft ünsarn pèrng mearar baz vor 100 djar. Sentinelle di Pietra soinn di fòrt, sèmm vo mearar baz hundart djar, zo gedenkhanaz alln bazta iz vürkhent, zoa az neméar auzvall, zoa nèt zo vorgèzza. An sántza atz 20 von ludjo, saibaraz gevuntet alle in platz, di zene un a halbez mòrgas, zo giana au aftn fòrte vo Lusérn, ná in staige “Von stòrdje afte stòrdja”, pittn Teatri Soffiati, atòr un musiként boda hám vürgètt in spetàkolo “Sentieri Silenziosi – Stillege staing”. Ja, ombrómme ma mage nèt gian ándar baz laise laise un ena zo reda, afte tritt von soldàn boda, vor hundart djar hám nèt gemak hãm ándar baz schiazan un rúmblar vo kantù, un, balsase soinn geschböaget, soinda gestànt lai di beabar von armen puam boda neméar beratn gekheart bodrúmm da huam, un boda sèmm soinn gestànt, aft ünsarne pèrng, vor hërta.

Stille, saibar gánt, alle ná in börtar boda hám kontàrt di stòrdja von an baibe, ummaz vo ploazze, boda hatt gepitet a gántzez lem an mánn boda neméar iz gekheart bodrúmm un boda nia hatt gekhennt soi khinn.

Ombrómme ditza iz gest 'z kriage, lem von laüt distrudjart vor hërta, un nicht berat neméar gest gelàich azpe vorà, vor niamat. Njanka di pèrng, soinn nèt gest gelàich, dòpo in kriage. Di beldar soinda neméar gest, un von haüsar soinda no lai gest di khnott. Gian au aftn fòrte, haür, pittn vaüchtn umgedjukht von schatla bint vo otòbre, hatt gemacht pensàrn un gedenkhan alle ünsarne altn un bazza hám durchgemacht. Moi khinn, balbar soinn gest humman, daz abas, laise laise hattmar khòtt: “Kesà biavl mámmé, haüt in di bèlt, paüan an mánn boda neméar bart khearn huam, un biavl khindar bartn nia seng di oang vo soinn vatar”. Ja, ditza iz gest 'z kriage da ka üs, un ditza iz un bart hërta soinn 'z kriage, ma 'z izta hërta epparümaz bodaz bill vorgèzzan un asó barta nia nicht bëksln.

“Sentieri silenziosi”, ná in staige vodar Stòrdja, iz gest ditza: lüsnen, schaug, gedenkhan.

Aft alle di fòrt vodar Provintz, un haür aftn sell vo Monte Tesoro in Lessinia, bartnda khemmen gemacht spetàkolo auz pan gántz summar.

Atz Lusérn, barta soinn an ándadar atz achtzane von agosto. Vorhartzaz nèt, gedenkhan iz bichte zoa nèt zo macha hërta di gelàichegen velar.

Il prossimo appuntamento al Forte di Luserna - Wèrk Lusérn sarà domenica 18 agosto alle ore 10.30 con Frequenze Forti: Percorso sensoriale. (n.g.)

A bege gekhennt bobràll Dar Las ziaget her anlaglaz djar ploaz turístn boden machan pinn rat

Anche quest'anno la strada SP133 del Menador fa parlare di sé in tutta Europa: basta collegarsi a qualsiasi motore di ricerca tedesco, francese, svizzero o olandese ed il binomio *bicicletta - Kaiserjägerstrasse* balza subito all'occhio. Sono infatti moltissime le persone di ogni età e provenienza che nella bella stagione e di mattina presto si cimentano nella salita da Caldono a Monterovere.

Summar, zait vo fèrie, boda bill munen gian ummar, rastn, machan spòrt. In a bort: turismo. In ünsarna provintz di stadjóng vo haür iz ná zo giana gerècht. Dòpo an madjo ághieft malàmèntar pittnar starchan kalo vo presèntze peng daz schatla bèttar, sunjo un ludjo soinn gánt vür gántz pezzar, tragante her a bolta segno turistn. Asó bi bar sa bizzan, vil laüt zornirn ünsarna earde vor di fèrie vor allz daz sell bodada iz z'sega, zo maga rastn in di rue, un zo macha spòrt: ummar zo vuaz pa staigela, krabln au pa pèrng, machan rafting, gian pinn rat, un ploaz ándarst boda biar bobar lem da bizzan njanka. Zo vorstianasan mearar vo bazta ziaget da di laüt iz ginümna stüachan aft internet, z'sega bazta di turistn schraim, kontàrn, un zoang in tschelln. Túanante asó darvértma sachandar bo ma hebat nia pensàrt, azpe ploaz site boda ren vo staigele von Sambinèlo odar von plètz von sbemm in di beldar vodar Hoachebene. Ma di meararst djukhan drau af di siti ploaz foto un video von bege von Las, gimacht pinn rat. Zo macha alméno a bòtta in lem in Kaiserjägerweg schupfante afti pedèln, khemmensa her vo dar gántzan Euròpa: belese, taütsche, olandesan un frantschesan o, boda khön un schraim ke disar bege iz ummana von pestn pontàrn von Beleschlant, námp in sellnen von Giava, von Giau un von Duran. Ummandar schraibet ke dar hatt gimacht in Las pinn rat sa ununviartzekh vert, ána nonet zo hábaz dartànt in mindar baz an ur, an ándadar khütt ke dar peste tòkko iz dar sell zòbrest, dar stikklarste. “Dar Las iz a pontàr boda macht spaim in stoap auz von mau, un auvardjukhan di polmü” – schraibeta dar Enrico vo Bologna – “I pinn a ratfarar ma azpe alle moche ogni tánto nützn in auto: dar Las però vor mi bart hërta soinn dar bege vor 'z gisbitza von sellnen boden machan pinn rat.”

AVT